

آشنایی با

کتابخانه امیرالمؤمنین (ع)

(علامه امینی)

گفت‌وگو با مدیر کتابخانه

کتابخانه امام امیرالمؤمنین (علامه امینی) از مهم‌ترین کتابخانه‌های نجف اشرف است که اندیشمندان گران‌مایه، علامه امینی، در سال ۱۹۵۳ م آن را بنا نهاد و اکنون بسیاری از علمای حوزه و اندیشوران دانشگاهی برای پژوهش و تحقیق، از آن استفاده می‌کنند. مسئول کنونی کتابخانه جناب آقای علی جهاد ظاهر الحسانی است که در گفت‌وگویی با ما، از پیشینه کتابخانه و چگونگی فعالیت‌های آن سخن گفته است. آنچه می‌خوانید متن این گفت‌وگو است.

پژوهش و حوزه

با تشکر از حضرت عالی که وقت خود را در اختیار ما قرار دادید. بفرمایید که کتابخانه چگونه تشکیل شده و چه روندی را تا کنون طی کرده است؟

□ بسم الله الرحمن الرحيم . از آن رو که نجف اشرف دارای جایگاه و موقعیت

علمی در جهان اسلام بوده نیاز مبرمی به ایجاد کتابخانه و مؤسسه ای علمی - تبلیغی داشته است که همت آن، فراهم آوری کتاب و منابع برای عالمان و ادیبان و پژوهشگران باشد. مرحوم علامه شیخ عبدالحسین امینی با عنایت به این اندیشه، در سال ۱۹۵۳م، این مؤسسه و کتابخانه را در نجف اشرف بنیان نهاد. این کتابخانه، مدت چهل سال در بیت علامه بود و به نام کتابخانه امام امیرالمؤمنین(ع) نامیده می شد. وقتی که مؤسسه ایجاد شد، کتابخانه از خانه ایشان به این جا منتقل شد.

کتابخانه علامه امینی در آغاز، ده هزار عنوان کتاب داشت، اما اکنون بیش از ۶۵ هزار عنوان کتاب دارد و بزرگ ترین کتابخانه عراق به شمار می آید. مقصودم از ۶۵ هزار عنوان، عناوینی است که شامل تمامی زبان ها، کتاب های چاپی، نسخه های خطی، مجلات دوره ای و اسناد است.

وقتی علامه امینی این کتابخانه را بنیان نهاد و کتابخانه اش را به این مکان انتقال داد، طبق تنظیم قدیمی، آن ها را فهرست و دسته بندی کرده بود که تا سال ۱۹۹۱م، هم این فهرست بندی وجود داشت؛ اما در سال ۱۹۹۲م، کتابخانه را طبق چیش علمی جدید ساماندهی نمودیم و فهرست تمامی کتب چاپی و خطی را وارد کامپیوتر کردیم. الآن هم مشغول تولید لوح فشرده (سی دی) مخصوص کتابخانه ایم تا آن را به تمامی کتابخانه های جهان ارائه بدهیم.

فهرست داخلی کتابخانه، بر اساس علوم (فهرست موضوعی) تقسیم بندی و تنظیم شده است و اکثر علوم و مصادر علمی قدیم و چاپ های جدید را در بر می گیرد. علاوه بر این، چاپ های سنگی کمیابی را در موضوع علوم قرآن، فقه، اصول و جز این ها شامل می شود.

اخیراً قسمت دیگری با نام «جناح حاج یوسف الحارس» به این کتابخانه اضافه شده که در بردارنده ۱۵ هزار عنوان است. حاج یوسف الحارس از کاسبان نجف و شخص ادیبی بود که چنین کتابخانه ای داشت. وی مدت هشت سال این کتابخانه را اداره کرد و به قدری در ادبیات چیره بود که اگر معنای واژه ای را به یاد نداشتیم، به سرعت پاسخ می داد. او در سال ۱۹۹۶ میلادی در گذشت و کتابخانه اش در کنار

کتابخانه اصلی قرار گرفت. قسمت دیگری که به این کتابخانه اضافه شد، بخش «حاج محمد سعید شمس» بود که حدود ۵ هزار کتاب دارد.

کتابخانه امام امیر المؤمنین ارتباط تنگاتنگی با جهان دارد و ارتباطش با کتابخانه های دنیا هیچ گاه قطع نگردیده است. گرچه در سال های گذشته کم رنگ شده، همچنان مستمر و پیوسته مانده است. این ارتباطات، علمی و با مبادله اسناد بوده است، به ویژه با کتابخانه های ایران، سوریه، کشورهای خلیج فارس و لندن. روابط کنونی - ان شاء الله - با اکثر کشورهای جهان تقویت خواهد شد.

از دیگر فعالیت های کتابخانه، ایجاد مراکز پژوهشی با نام «مرکز الامیر الاحیاء التراث الاسلامی» در سال ۱۹۹۴ میلادی است که اهداف تأسیس آن در اساسنامه داخلی آن آمده است. با توکل و مدد الهی کار را در این بخش شروع کرده و به تحقیق در زمینه کتاب های قدیمی که در دست داشتیم، پرداختیم. اکنون این مرکز، نزدیک به پنجاه عنوان کتاب را چاپ کرده که بیشترین آن در بیروت چاپ شده است؛ از جمله منیة المرید شهید ثانی و رسائل سید مرتضی که در ایران و در سه جلد چاپ شده است؛ اما متأسفانه چون به دست نوشته های آن که نزد ما است، دسترسی نداشته اند، مجدداً رسائلی را که در چاپ ایران نبود، با استفاده از نسخه خطی موجود در این کتابخانه یا در کتابخانه آیت الله حکیم و آیت الله صدر تحقیق کردیم و به عنوان تتمه و مستدرک سه کتابی که در ایران چاپ شده است به چاپ رساندیم. از دیگر کتاب های تحقیق و چاپ شده در این مرکز، الآیات الناسخة والمنسوخة، تألیف سید مرتضی است که در سال ۱۳۰۰ هـ در ایران با نام المحکم و المتشابه چاپ سنگی شد؛ در حالی که نام اصلی آن الآیات الناسخ و المنسوخة است. این کتاب تحقیق شده و در بیروت چاپ گشته است.

از دیگر کتاب هایی که تحقیق کرده ایم، هدیه الملوك في السير والسلوك اثر حبیب الله کاشانی است. چنان که تألیف الزواج الموقت را یکی از برادران در کتابخانه انجام داده است. عنوان دیگری با نام الإستعاذة من الشيطان الرجيم از دیگر آثاری است که این مرکز چاپ کرده است. همچنین الروضة البهية في شرح اللمعة الدمشقية در پنج جلد چاپ گشته است که فقط نکات فقهی را مشخص کرده و آن را

با عنوان اعداد و نه تحقیق منتشر کردیم . ما با اجازه آقای کلانتر (ره) این کار را کردیم؛ زیرا او نخستین کسی بود که این کتاب را تحقیق کرد . کتاب التبیهات العلیة علی وظائف الصلاة القلبية اثر شهید ثانی را نیز در این مکان تحقیق کردیم . همچنین کشف الریبة فی احکام الغیبة را چاپ کردیم که شنیده ام تمامی آن ها در ایران نیز چاپ گشته است . کتاب مسکن الفؤاد عند فقد الاحبة والاولاد نیز از کتاب های تحقیقی ما است . در واقع تحقیق و چاپ کتاب های شهید ثانی را شروع کرده ایم . یکی دیگر از آثاری که در این مرکز تحقیق کرده ایم ، ابصار العین شیخ سماوی است که در ایران هم تحقیق شده است .

بخشی از فعالیت های مهم کتابخانه و مرکز پژوهشی که بدان افتخار می کنیم و آن را در دنباله آثار علامه امینی (ره) می دانیم ، تحقیق تکملة الغدیر است . ما به دست نوشته تکملة الغدیر که گزارش سفرهای علامه امینی به سوریه ، هند و برخی کتابخانه های ایران است دست یافته ایم . علامه در جلد یازدهم چاپ شده الغدیر می گوید که با نگارش اسناد و مصادر الغدیر ، کار نگارش آن را کامل خواهد کرد . این «تکمله» ۱۵۰۰ مسند را در بر دارد که ما آن را نوشته و تحقیق کرده ایم و به زودی در شش جلد چاپ می شود .

دسته دیگری از فعالیت های کتابخانه و مرکز پژوهشی ، تدوین مستدرک شعراء الغدیر است . کتاب شعراء الغدیر را مرکز پژوهش های الغدیر وابسته به مؤسسه دائرة المعارف فقه اهل بیت در سه جلد و در ایران چاپ کرد . ما بر آنچه علامه امینی نوشته و سده های بعد یعنی قرن دوازدهم تا چهاردهم ، مستدرک نوشته ایم که تاکنون پنج جلد کامل شده ، آن را حروفچینی کرده و آماده چاپ نموده ایم .

یکی دیگر از دست نوشته های تحقیق و چاپ شده در این جا قرّة العین فی اخذ ثار الحسین اثر علوی است که درباره داستان مختار - رضوان الله علیه - است . از دیگر نسخه های خطی موجود ، منتخب ربیع الابرار اثر شیخ محمد همدانی است . این نگارنده مجموعه آثار خطی بسیاری دارد که نزد ما موجود است و بالغ بر پنجاه نسخه خطی و دست نوشته می شود . وی بهترین آن ها را در مورد آثار اهل بیت در ربیع الابرار برگزیده و بر آن ها حاشیه زده است . این اثر ، در حال تحقیق و پژوهش است .

از دیگر کتاب‌های در حال تحقیق، الصوایم الماضیه فی تحقیق الفرقة الناجیه نوشته سید محمد مهدی قزوینی است که بهترین کتاب در امامت و عقاید به شمار می‌آید و دارای شش جلد است.

از دیگر فعالیت‌های کتابخانه، حضور مسئولان در کنفرانس‌هایی است که در داخل عراق برگزار شده است؛ همانند کنگره‌های شهر نجف و جاهای دیگر.

ساخت ساختمان جدید برای کتابخانه امام امیر المؤمنین از برنامه‌های آینده ما است که امیدواریم به این مهم دست یابیم! این کتابخانه، شعبه‌ای در قطعه زمین بزرگی به مساحت دو هزار متر دارد که در همین جا از افراد خیر تقاضا داریم به ساخت و الحاق آن به این کتابخانه همت گمارند. ما در رژیم گذشته دست به تغییر و تحول در ساختمان کتابخانه نزدیم؛ زیرا نمی‌خواستیم به چشم مردم و به ویژه وابستگان رژیم گذشته آید. ما می‌دانستیم که رژیم از آنچه که کتابخانه در اختیار دارد، آگاه و مطلع است؛ اما امدادهای غیبی از کتابخانه و ما حمایت می‌کرد و دست امیر المؤمنین (ع) بالای سرمان بود. حال که عمر رژیم به پایان رسیده، از خدا مسئلت داریم ما را موفق بدارد با یاری دست‌های بخشنده افراد نیکوکار که پشتیبان کتابخانه‌اند و با کمک انسان‌های پاک که در فکر کتابخانه‌اند، این مکان را توسعه دهیم.

پرسش: چند درصد از کتاب‌های موجود در کتابخانه مربوط به علم

اصول است؟

□ تقریباً ۲۰٪ از کتاب‌های کتابخانه، اصولی است که اکنون در کامپیوتر فهرست آن موجود است و در حال تولید لوح فشرده (سی‌دی) جدید و وارد کردن عناوین کتاب‌های چاپی و خطی در آن هستیم که به زودی آن را به ایران خواهیم فرستاد.

پرسش: آیا فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه موجود است و

می‌توان از آن‌ها نسخه برداری کرد؟

□ فهرست آثار خطی کتابخانه موجود است؛ اما در یک نسخه است و به سبب

حجم فراوانش، نسخه برداری از آن سخت است؛ اما فهرست کتاب های اصولی موجود است و تمامی آن چاپ شده است.

آیا کتابخانه دیگری در نجف با نام کتابخانه امیر المؤمنین (ع)

وجود دارد؟

□ نه، اما در حرم شریف، کتابخانه حیدریه یا غریبه هست که کتاب های بسیاری ندارد. در این کتابخانه، نسخه نا تمامی از قرآن کریم به خط امام علی (ع) وجود دارد که بقیه آن نزد ما است. همان طور که گفتیم قسمتی از آن در موزه حرم شریف است و بقیه آن در موزه لوور (پاریس).

در سال ۱۹۹۶ م، کنفرانسی در عراق درباره قرآن امام علی بن ابی طالب (ع) برگزار شد که از ما دعوت به عمل آمد و ما با حضور در این کنفرانس پژوهش کاملی از قرآنی که نزد ما موجود است، ارائه دادیم. من نماینده کتابخانه امام امیر المؤمنین بودم، نماینده دارالمخطوطات بغداد با نسخه موزه حرم شریف و نماینده موزه لوور هم با نسخه ای که نزدشان بود، آمده بودند؛ هر سه نسخه، برابر و تکمیل کننده همدیگر بودند، خطشان مشابه هم بود. نسخه ای که نزد ما است، مهر امام حسن (ع) را داشته و بر آن به خط امام حسن (ع) نوشته شده که علی بن ابی طالب (ع) آن را نوشته است. امام حسن (ع) یاد داشت خود را در سال ۴۱ هجری پس از شهادت امام امیر المؤمنین (ع) در شهر مدینه نوشته است؛ این مهر، دایره ای شکل و در نخستین صفحه قرآن است، صفحه نخستین و بیشتر سوره های حوامیم نزد ما موجود است. برای اعضای کنفرانس ثابت شد که این، قرآن علی بن ابی طالب (ع) است؛ چون ترکیه، ایران و مصر ادعا دارند که قرآن علی (ع) نزد آن ها است. آن ها همگی در کنفرانس بودند و خطوط نسخه هایشان گوناگون بود؛ اما علی (ع) بیشتر از یک نسخه ننوشته است.

از ویژگی های نسخه موجود قرآن در نزد ما، این است که صفحات آن از نه سطر تشکیل می شود و نقطه ندارد و بر آن نشانه های دولت اموی با رنگ قرمز و نشانه های دولت عباسی با رنگ آبی آسمانی به شکل دایره نقش بسته است. این قرآن

در خاندان علوی(ع) دست به دست می شد و احتمال می رود به سیدرضی یا سید مرتضی رسیده باشد، تا آن که به حرم شریف رسید. اکنون قسمتی از آن نزد ما است و قسمتی در موزه حرم شریف و قسمتی دیگر در موزه لوور پاریس. تمامی این سه نسخه، در شکل و خط مانند همدند. بنا بر این، به نظر ما خط این نسخه، خط علی بن ابی طالب(ع) است؛ چون مشابه همدند و شبیه دیگر خط ها نیست. بقیه خط ها تماماً مختلف اند و بنا به روایات، امام علی(ع) یک قرآن نوشته است، نه بیشتر.

ما این نسخه ها را با قرآن مطابقت دادیم و از جهت متن و نص، اختلافی با قرآن نداشت، بلکه اختلاف در قرائت داشت؛ مثلاً آیه کتتم خیر امة اخرجت للناس را امیر مؤمنان کتتم خیر ائمة اخرجت للناس نوشته است. این قرائت و رای را برخی مفسران مذاهب دیگر تأیید کرده و می گویند: مقصود از بهترین امت (خیر امة) تمامی امت نیست، بلکه امت خالص و مخلص رسول الله است که ولی اویند و مقصود از اولیا، ائمه است، نه چیزی دیگر؛ چون فرقی بین اولیا و ائمه نیست. افزون بر امام علی(ع) عبد الله بن مسعود و عائشه نیز به این قرائت اعتقاد داشته اند که در کتاب المصحف سجستانی گفته شده است.

پرسش: این قرآن و بقیه آثار خطی چگونه نگهداری می شوند؟

□ به اندازه امکاناتی که داریم، از این آثار نگهداری می کنیم؛ همانند استفاده از برخی ترکیبات شیمیایی و سموم برای حفظ نسخه های خطی؛ اما قرآن در صندوق خاصی است که در ایران ساخته شده است. این صندوق، در آن وقت برای علامه امینی فرستاده شده بود و از جنس ساج است که با عاج تزیین شده است. علامه امینی برگ های این قرآن را که از پوست نازک است، بر برگ هایی از ترمه چینی نهاده و دور هر برگ را طلا کاری کرده است.

پرسش: آیا نسخه های دیگر این قرآن را در اختیار دارید؟

□ رو نوشت نسخه موجود در موزه حرم را داریم؛ اما رو نوشت نسخه موجود در موزه لوور را نداریم.

آیین نامه استفاده از کتابخانه چگونه است ؟

□ کتابخانه در مورد اعضای خود، آیین نامه داخلی دارد. ساعات کار در هر روز از سه تا هفت بعد از ظهر (در زمستان) و چهار تا هشت (در تابستان) است. صبح ها کتابخانه بسته است. تعطیلی هفتگی آن، روز پنج شنبه است و در تمام فیات و اعیاد ائمه اطهار (ع) تعطیل است. تعطیلی سالیانه آن در ماه هفتم و هشتم هر سال است که در این ایام کار شمارش و ساماندهی و صحافی کتاب ها انجام می شود. بیشتر اقشار در عراق حتی از بیرون عراق، از کتابخانه استفاده می کنند ؛ از جمله: علما، پژوهشگران، ادیبان، دانشجویان و در ایام عادی، روزانه صد نفر زن و مرد از کتابخانه استفاده می کنند.

کتابخانه ۲۲ نفر کارمند دارد که در قسمت های مختلفی مشغول به کارند ؛ برخی در مخزن کتاب، بعضی در قسمت کتب خطی، برخی در قسمت اداری و افرادی در خدمات.

ما اکنون آمادگی داریم در این کتابخانه، کتابخانه های تخصصی دایر کنیم، چه در مورد اهل بیت - به ویژه در مورد امام امیرالمؤمنین (ع) - و چه دیگر امامان اثنی عشر (ع). ما نیازمند همت و همکاری تمامی مؤمنان برای این امر هستیم ؛ مثلاً به ما کتاب بدهند، به ویژه از ایران. در زمان رژیم گذشته هر وقت کتابی از ایران به دستمان می رسید، خیلی خوشحال می شدیم ؛ چون اوضاع سخت و مشکلی وجود داشت. الان بحمدالله کتاب هایی از ایران و کشورهای خلیج فارس و سوریه برایمان فرستاده می شود. امیدواریم از ایران کتاب های بیشتری دریافت کنیم.

با تشکر از این که در گفت و گوی ما، شرکت کردید. برای شما در حفظ میراث گرانقدر شیعه در نجف اشرف، آرزوی توفیق داریم.

